

ΙΕΡΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: Ο μύστης της Θ. Ευχαριστίας και η επικαιρότητά του

Μητροπολιτικό Έργο / Ι.Μ. Μάνης

Του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Μάνης κ. Χρυσοστόμου

Αἰῶνες τώρα, τελεῖται σ' ὅλους τοὺς ὀρθοδόξους ναοὺς, σ' ὅλα τὰ πλάτη καὶ μήκη τῆς γῆς, ἡ ὑπέροχη Θεία Λειτουργία τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ἄραγε, ὑπάρχει πιό μεγάλη τιμὴ καὶ πνευματικὴ εὐφροσύνη γιὰ ἓναν ἄνθρωπο, κάποιο ἔργο του, νὰ εἶναι σέ χρῆση ἀπὸ τόσες γενεές ἀνθρώπων σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη; Ποιὰ ἄραγε μεγαλύτερη χαρὰ μπορεῖ ν' ἀντικαταστήσει τὸ γεγονός αὐτό; Φυσικά, μόνο σ' ἓνα ἐπουράνιο ἄνθρωπο, μέ τὴν πνευματικὴ ἔννοια τοῦ ὅρου, μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ τὸ λίαν τιμητικὸ καὶ πανευφρόσυνο αὐτὸ γεγονός. Ἕνας τέτοιος ἐπουράνιος ἄνθρωπος, ἓνας ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, ἓνας ἄνθρωπος ἐν Χριστῷ κατὰ πάντα, ἦταν χωρὶς ἀμφιβολία, ὁ ἱερός Χρυσόστομος. Γι' αὐτό, καὶ ὡς ἄνθρωπος τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἔδωσε στὴν οἰκουμένη τὴν «ἀνεκφράστου ὠραιότητος»

καί θεολογικοῦ πλούτου καί βάθους Θεία Λειτουργία Του! Τήν παρέδωσε στήν Ἐκκλησία καί ἔγινε ἡ Λειτουργία τῆς Ἐκκλησίας, μέ τήν ὁποία ὁ ἄνθρωπος ἀγιάζεται καί σώζεται.

Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος εἶναι, λοιπόν, ἕνας ἀπό τούς μεγαλυτέρους ἀγίους. Οἰκουμενικός Διδάσκαλος, φλογερός μαχητής, λαμπρός ἱεράρχης, πνευματικός πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, ὑμνητής τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

«Ἀνήκει ἀληθῶς εἰς τὴν χορείαν τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ γενικώτερον τῆς ἀνθρωπότητος»[\[1\]](#) καὶ «εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος παραμένει ὡς ὁ πατήρ, ὁ ὁποῖος ἐμόχθησε κατ' ἐξοχὴν διὰ νὰ διαποτίσῃ τὴν κοινωνίαν μὲ τὰ χριστιανικὰ ἰδεώδη καὶ φυσικὰ ν' ἀνακόψῃ τὴν ἐκκοσμίκευσιν τῆς Ἐκκλησίας»[\[2\]](#).

Συμπληρώθηκαν ἤδη περί τὰ 1600 χρόνια ἀπὸ τὴν κοίμησίν του (407) στή μακρινή γιὰ τὴν ἐποχὴ του πόλη, τὰ Κόμανα τοῦ Πόντου, ὅπου ἄφησε τὴν ψυχὴ του νὰ ἀνέλθῃ πρὸς τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ, ψελλίζοντας τό «Δόξα τῷ Θεῷ πάντων ἕνεκεν» [\[3\]](#).

Θεωροῦμε, λοιπόν, σκόπιμο καὶ ἐπίκαιρο νὰ προσεγγίσουμε, ἀκροθιγῶς, τό θέμα τῆς Θείας Εὐχαριστίας καὶ εἰδικότερα τῆς Θείας Κοινωνίας μέσα ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ κείμενα τοῦ ἱεροῦ πατρὸς καὶ εἰδικότερα, ἀπὸ τίς Ὅμιλίες του. Μέ τίς Ὅμιλίες του αὐτές, πού ἀποτελοῦν τό ἐρμηνευτικό του ἔργο, ὅπως γράφει ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς τῆς Πατρολογίας Στυλιανὸς Παπαδόπουλος, ὁ Ἱ. Χρυσόστομος «ἐρμηνεύοντας ἕνα βιβλικὸ κείμενο, ἀναλύει τὴν μορφή, τὰ περιστατικά καὶ τό περιεχόμενο τοῦ κειμένου, κατηχεῖ, θεολογεῖ, οἰκοδομεῖ, συμβουλεύει, ἀπολογεῖται, καταπολεμεῖ καὶ διηγεῖται τὰ θαυμάσια τοῦ Θεοῦ, κυρίως μέ τὴν παρουσίαση τοῦ ἔργου τῆς Θείας οἰκονομίας»[\[4\]](#).

*

Κορυφαῖο καὶ βασικότατο μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας εἶναι τό θεοσύστατο μυστήριον τῆς Θ. Εὐχαριστίας. Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος στό ὑπερῶν τῆς Ἱερουσαλήμ μᾶς τό παρέδωσε μέ τὰ ἅγια λόγια Του: «Λάβετε φάγετε· τοῦτο ἐστὶ τό σῶμά μου... πίνετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτό ἐστὶ τό αἷμα μου τῆς καινῆς διαθήκης, τό περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἅφεςιν ἁμαρτιῶν»[\[5\]](#), δίνοντας συγχρόνως τὴν θεία καὶ ἱερὰ ἐντολή: «Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν»[\[6\]](#).

Ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα λόγια τοῦ Κυρίου: «Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίνητε αὐτοῦ τό αἷμα οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς, ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἔχει ζωὴν αἰώνιον»[\[7\]](#) καὶ ἡ διακήρυξή Του: «Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς»[\[8\]](#), πιστοποιοῦν τὴν μεγάλη ἀξία τοῦ

Μυστηρίου αὐτοῦ γιά τούς πιστούς χριστιανούς. Ὁ Ἀπ. Παῦλος θά ἔλθει καί θά ἐρμηνεύσει ὅλα αὐτά, θά ἐμβαθύνει καί θά δημιουργήσει τή θεολογία τῆς Εὐχαριστίας. Ἔτσι, κεντρική θέση στή διδασκαλία καί ζωή τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἔχει τό μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Ἰδιαίτερα «γιά τή μαρτυρική ζωή τοῦ Χρυσοστόμου πηγή ἀνεξάντλητης δυνάμεως καί θάρρους ἦταν ἡ προσφορά τῆς θυσίας τοῦ Γολγοθᾶ. Στήν Ἀντιόχεια πρεσβύτερος, στή Βασιλεύουσα Ἀρχιεπίσκοπος, στίς κάπως ἡσυχες χρονιές καί στόν καιρό τό σκληρό, στό Θυσιαστήριο, ψελλίζοντας τίς ὑπέροχες εὐχές καί τίς δεήσεις τῆς θ. Λειτουργίας του, ἐνωνόταν μέ τόν Κύριο τῶν Δυνάμεων»[\[9\]](#). Γι' αὐτό, ἐκτός ἀπό τή Θεία Λειτουργία καί μερικές εὐχές στήν Ἀκολουθία τῆς θ. Μεταλήψεως, πού ἔγραψε, σέ ἀρκετά ἄλλα συγγράμματά του, ἐκεῖ σ' αὐτά, μᾶς δίνει μέ θαυμάσιο τρόπο καί μέ ωραιότατες εἰκόνες νά ἐννοήσουμε τήν ἀξία καί σημασία τῆς ἱερουργίας αὐτῆς.

Ἀκολουθώντας μάλιστα τήν Παύλεια θεολογία ὁ ἱ. Χρυσόστομος θά ἐμπνευσθεῖ, θά γράψει, θά καθοδηγήσει, θά γίνεи συνεχιστής τῆς Παραδόσεως, θά καταστεῖ ὁ «χρυσορρήμων» ὑμνητής τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ἀφοῦ καί ὁ ἴδιος λέγει «ἐγὼ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δογμάτων τόν Παῦλον οἶδα διδάσκαλον. Ὅταν Παῦλον εἶπω, Χριστόν κηρύττω»[\[10\]](#).

Γράφει, λοιπόν, ὁ ἱερός Χρυσόστομος γιά το ἱερό αὐτό Μυστήριο:

«Ἐνταῦθα γάρ σοι τήν γῆν οὐρανὸν ποιεῖ τουτὶ τὸ μυστήριον. Ἀναπέτασον γοῦν τοῦ οὐρανοῦ τὰς πύλας, καὶ διάκυψον μᾶλλον δὲ οὐχὶ τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλὰ τοῦ οὐρανοῦ τῶν οὐρανῶν, καὶ τότε ὄψει τὸ εἰρημένον. Τὸ γὰρ πάντων ἐκεῖ τιμιώτερον, τοῦτό σοι ἐπὶ τῆς γῆς δείξω κείμενον. Ὡσπερ γὰρ ἐν τοῖς βασιλείοις τὸ πάντων σεμνότερον, οὐ τοῖχοι, οὐκ ὄροφος χρυσοῦς, ἀλλὰ τὸ βασιλικὸν σῶμα τὸ καθήμενον ἐπὶ τοῦ θρόνου· οὕτω καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τὸ τοῦ βασιλέως σῶμα. Ἀλλὰ τοῦτό τοι νῦν ἔξεστιν ἐπὶ γῆς ἰδεῖν. Οὐ γὰρ ἀγγέλους, οὐδὲ ἀρχαγγέλους, οὐδὲ οὐρανοὺς καὶ οὐρανοὺς οὐρανῶν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν τούτων σοι δείκνυμι Δεσπότην»[\[11\]](#). Καί συνεχίζει μ' αὐτά τά καταπληκτικά λόγια:

«Εἶδες πῶς τό πάντων τιμιώτερον ὄρᾳς ἐπὶ γῆς: καὶ οὐχ ὄρᾳς μόνον; ἀλλὰ καὶ ἄπτη καὶ οὐχ ἄπτη μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐσθίεις καὶ λαβὼν οἶκαδε ἀναχωρεῖς»[\[12\]](#).

Ὑπογραμμίζει ἀκόμη, ὅτι, ὅταν τελοῦμε τὴ Θ. Λειτουργία εἶναι ἐκεῖνο τὸ Δεῖπνο (ὁ Μυστικός Δεῖπνος δηλαδή) κατὰ τὸν ὁποῖο, ὁ ἴδιος ὁ Χριστός βρισκόταν πρὸ τοῦ ἁγίου Πάθους Του. Τίποτα δέ, δέν κάνει τὸ σημερινὸ Δεῖπνο κατώτερο ἐκείνου. Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος τὸ προσφέρει. Αὐτός εἶναι ὁ Χριστός, καί αὐτό τοῦτο τὸ ἱερό Μυστήριον τῆς Θ. Εὐχαριστίας πού τελεῖται στὴν Ἐκκλησία. Γι' αὐτό καί θεμέλιον τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ Θ. Εὐχαριστία, ἡ ἀναίμακτος θυσία τοῦ Θεανθρώπου.

Ἡ Θ. Εὐχαριστία εἶναι θυσία. Ὁ Ἱ. Χρυσόστομος τὸ τονίζει αὐτό γράφοντας:

«Διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ, φησί, πεφανέρωται· τουτέστιν, ἐφανερώθη τῷ Θεῷ καὶ προσῆλθε. Μὴ οὖν, ἐπειδὴ ὁ ἱερεὺς πολλάκις τοῦτο ἐποίει τοῦ ἐνιαυτοῦ, νομίσης ὅτι ἀπλῶς, καὶ οὐδὲ δι' ἀσθενείαν, τοῦτο ἐγίνετο· μὴ ὄντων γὰρ τραυμάτων, οὐδὲ φαρμάκων λοιπὸν δεῖ τῷ ἐπιμελουμένῳ. Διὰ τοῦτο προσέταξε, φησὶν, ἀεὶ προσφέρεσθαι διὰ τὸ ἀσθενές, καὶ ὥστε ἀνάμνησιν ἁμαρτιῶν γίνεσθαι. Τί οὖν; ἡμεῖς καθ' ἐκάστην ἡμέραν οὐ προσφέρομεν; Προσφέρομεν μὲν, ἀλλ' ἀνάμνησιν ποιούμενοι τοῦ θανάτου αὐτοῦ· καὶ μία ἐστὶν αὕτη, καὶ οὐ πολλάί. Πῶς μία, καὶ οὐ πολλάί; Ἐπειδὴ ἅπαξ προσηνέχθη, ὥσπερ ἐκείνη ἡ εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων. Τοῦτο ἐκείνης τύπος ἐστί, καὶ αὕτη ἐκείνης· τὸν γὰρ αὐτὸν ἀεὶ προσφέρομεν, οὐ νῦν μὲν ἕτερον πρόβατον, αὔριον δὲ ἕτερον, ἀλλ' ἀεὶ τὸ αὐτό· ὥστε μία ἐστὶν ἡ θυσία. Ἐπεὶ τῷ λόγῳ τούτῳ, ἐπειδὴ πολλαχοῦ προσφέρεται, καὶ πολλοὶ Χριστοὶ; ἀλλ' οὐδαμῶς, ἀλλ' εἷς πανταχοῦ ὁ Χριστός, καὶ ἐνταῦθα πλήρης ὢν, καὶ ἐκεῖ πλήρης, ἐν σῶμα. Ὡσπερ οὖν πολλαχοῦ προσφερόμενος ἐν σῶμα ἐστί, καὶ οὐ πολλὰ σώματα, οὕτω καὶ μία θυσία. Ὁ ἀρχιερεὺς ἡμῶν ἐκεῖνός ἐστιν ὁ τὴν θυσίαν τὴν καθαίρουσαν ἡμᾶς προσενεγκών. Ἐκείνην προσφέρομεν καὶ νῦν, τὴν τότε προσενεχθεῖσαν, τὴν ἀνάλωτον. Τοῦτο εἰς ἀνάμνησιν γίνεται τοῦ τότε γενομένου. Τοῦτο γὰρ ποιεῖτε, φησὶν, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Οὐκ ἄλλην θυσίαν, καθάπερ ὁ ἀρχιερεὺς τότε, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἀεὶ ποιούμεν· μᾶλλον δὲ ἀνάμνησιν ἐργαζόμεθα θυσίας»[\[13\]](#).

«Ἐδῶ εὐρίσκεται τὸ ἄπειρον μέγεθος τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ. Δὲν ἠρκέσθη μίαν φοράν νὰ προσφέρῃ τὴν θυσίαν του, ἀλλὰ καταδέχεται συνεχῶς καὶ ἀκαταπαύστως νὰ τὴν ἐπαναλαμβάνῃ. Αὕτη εἶναι ἡ μεγάλη μαρτυρία τῆς ἀγαθότητός του, ἡ ἄβυσσος τῆς εὐσπλαχνίας καὶ τῶν οἰκτιρμῶν του», στοχάζεται σύγχρονος λόγιος κληρικός[\[14\]](#).

Ἡ Εὐχαριστιακὴ αὕτη θυσία εἶναι σῶμα Χριστοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἐκκλησία εἶναι σῶμα Χριστοῦ. Συνεπῶς, ἡ Ἐκκλησία ἔχει εὐχαριστιακὴ φύση κατὰ τὴν ωραία φράση «εὐχαριστιακὴ ἐκκλησιολογία»[\[15\]](#). Κατὰ τὴν ἀναίμακτο αὕτη θυσία, ἔχουμε ἐκεῖ στὴν Ἁγία Τράπεζα πού εἶναι ὁ τύπος τοῦ «ὑπερουράνιου θυσιαστηρίου ὅπου ἀδιάλειπτα ἱεουργεῖ ὁ Μέγας Ἀρχιερέας Θεάνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός»[\[16\]](#), αὐτό τοῦτο τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ «τὸ ἡμαγμένον, τὸ λόγχῃ πληγέν, καὶ τὰς σωτηρίους

πηγὰς ἀναβλύσαν, τὴν τοῦ αἵματος, τὴν τοῦ ὕδατος τῇ οἰκουμένη πάσῃ»[\[17\]](#). Καὶ συνεχίζει ὑπέροχα ὁ Ἰ. Χρυσόστομος γιὰ τὸ Παναμώμητο Σῶμα τοῦ Χριστοῦ: «Βούλει καὶ ἐτέρωθεν τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ μαθεῖν; Ἐρώτησον τὴν αἰμορροοῦσαν, τὴν οὐκ αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ περικειμένου αὐτῷ ἱματίου, μᾶλλον δὲ οὐδὲ τούτου Ὀλοκλήρου, ἀλλὰ τοῦ κρασπέδου ἀψαμένην· ἐρώτησον τὴν θάλασσαν, τὴν ὑπὲρ τῶν νώτων αὐτὸ βαστάσασαν· ἐρώτησον καὶ αὐτὸν τὸν διάβολον, καὶ εἰπέ· Πόθεν· ἔχεις τὴν πληγὴν τὴν ἀνίατον; Πόθεν οὐκέτι ἰσχύεις οὐδέν; Πόθεν ἐάλως; Τίνι κατεσχέθης φεύγων; Καὶ οὐδὲν ἕτερον, ἢ τὸ σῶμα ἐρεῖ τὸ σταυρωθέν. Διὰ τούτου τὰ κέντρα αὐτοῦ κατεκλάσθη· διὰ τούτου τὰ κέντρα αὐτοῦ κατεκλάσθη· διὰ τούτου ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ συνετρίβη· διὰ τούτου αἱ ἀρχαὶ καὶ αἱ ἐξουσίαι ἐδειγματίσθησαν· Ἀπεκδυσάμενος γάρ, φησί, τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, ἐδειγματίσεν, ἐν παρῥησίᾳ θριαμβεύσας αὐτοὺς ἐν αὐτῷ. Ἐρώτησον καὶ τὸν θάνατον, πόθεν κατελύθη σου τὸ νῆκος; Πόθεν ἐξεκόπη σου τὰ νεῦρα; Καὶ κόραις καὶ παιδίοις γέγονας καταγέλαστος, ὁ καὶ τυράννοις καὶ δικαίως ἅπασιν ὦν πρὸ τούτου φοβερός; Καὶ τὸ σῶμα αἰτιάσεται τοῦτο... Τοῦτο τὸ σῶμα ἔδωκεν ἡμῖν κατέχειν καὶ ἐσθίειν, ὅπερ ἀγάπης ἐπιτεταμένης ἦν»[\[18\]](#).

Ἐπειτα, «ἡ Θ. Εὐχαριστία εἶναι πηγὴ τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας καὶ αὕτη αὕτη ἡ ζωὴ αὐτῆς»[\[19\]](#), «ἡ σωτήριος καὶ ἡ συνέχουσα τὰς ψυχὰς ἡμῶν ζωὴ»[\[20\]](#). Πράγματι, ἡ Θ. Εὐχαριστία εἶναι τὸ σωτήριο μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας ποὺ τρέφει καὶ αὐξάνει τοὺς πιστοὺς καὶ συγχρόνως τοὺς ἐνώνει μέ τὸν Θεάνθρωπο Χριστό. Ὁ Χριστὸς γίνεται ἡ αἰώνιος τροφή διότι εἶναι ὁ «Ἄρτος τῆς Ζωῆς»[\[21\]](#). Κάθε πιστὸς ἐνούμενος μέ τὸν Χριστό ἐνώνεται στενά καὶ μ' ὅλους ἐκείνους οἱ ὁποῖοι τὸν κοινωνοῦν, ἐνούμεθα εἰς «ἐν σῶμα γινόμεθα, καὶ μέλη, φησιν (ὁ Ἀπόστολος), ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ... Ἴν' οὖν μὴ μόνον κατὰ τὴν ἀγάπην τοῦτο γενώμεθα, ἀλλὰ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, εἰς ἐκείνη ἀνακερασθῶμεν τὴν σάρκα. Διὰ τῆς τροφῆς γὰρ τοῦτο γίνεται ἥς ἐχαρίσατο, βουλόμενος ἡμῖν δεῖξαι τὸν πόθον, ὃν εἶχε περὶ ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο ἀνέμιξεν ἑαυτὸν ἡμῖν, καὶ ἀνέφυρε τὸ σῶμα αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς, ἓνα ἓν τι ὑπάρξωμεν, καθάπερ σῶμα κεφαλῇ συνημμένον»[\[22\]](#). Βλέπουμε, λοιπόν, τὴν στενοτάτη αὐτὴ σχέση τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὴν Θ. Εὐχαριστία νὰ τὴν ἐξαίρει ὅλως ἰδιαίτερος ὁ Ἰ. Χρυσόστομος. Φανερώνει δὲ πραγματικά ὅτι ἡ Εὐχαριστία εἶναι μυστήριον ὑψηλό καὶ «φρικτόν»[\[23\]](#) (=ιερότατο) τῆς Ἐκκλησίας καὶ βέβαια ἡ Κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας ὁ Χριστὸς «σῶμα ἡμᾶς, ἑαυτοῦ ἐποίησε, σῶμα ἡμῖν τὸ ἑαυτοῦ μετέδωκε»[\[24\]](#). Ἔτσι γίνεται κατανοητό ὅτι ἡ Θ. Εὐχαριστία «συνιστᾷ τὸν πυρῆνα καὶ τὸ σκοπὸ, τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῆς λατρείας. Ὅλες οἱ λειτουργικὲς πράξεις, ποὺ λαμβάνουν χώρα στὴν ἐκκλησιαστικὴ λατρεία, ἀποτελοῦν ἓνα ὅλο -τὸν συνεχὴ καὶ καθολικὸ ἁγιασμὸ τοῦ σώματος- καὶ συγκλίνουν πρὸς τὴν Θείαν Εὐχαριστία, τὸ ἀπόλυτο κέντρο τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος»[\[25\]](#). Πολύ ἐπιγραμματικά καὶ εὐστοχα ἔχει διατυπωθεῖ

ὅτι: ἡ Θεία Λειτουργία εἶναι ἡ μεγαλυτέρα Ἐκκλησιολογία»[\[26\]](#) ὅτι «ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐνότητα, ἡ ἐνότητα στὴν πίστι καὶ ἡ ἐνότητα στὴν θεία Εὐχαριστία εἶναι οἱ τρεῖς συντεταγμένες ποὺ δὲν διαχωρίζονται καὶ ποὺ ἀλληλοεξαρτῶνται γιὰ τὴν ὁλοκληρωμένη κοινωνία καὶ ζωὴ ἐν Χριστῷ»[\[27\]](#).

Στὴ συνάφεια αὐτὴ ἔρχεται ἀκόμη ὁ Ἱ. Χρυσόστομος καὶ μᾶς διδάσκει γιὰ τὸ τίμιον αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

«Τοῦτο τὸ αἷμα τὴν εἰκόνα ἡμῖν ἀνθηρὰν ἐργάζεται τὴν βασιλικήν (=τό κατ' εἰκόνα πού μᾶς δώρησε ὁ Θεός), τοῦτο κάλλος ἀμήχανον τίκτει, τοῦτο ἀπομαρνανθῆναι τῆς ψυχῆς τὴν εὐγένειαν οὐκ ἀφήσιν, ἄρδον αὐτὴν συνεχῶς καὶ τρέφον. Τὸ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν σιτίων (=ἀπὸ τῆς διαφόρου τροφῆς) ἡμῖν αἷμα γινόμενον, οὐκ εὐθέως τοῦτο γίνεται, ἀλλ' ἕτερον τι· τοῦτο δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' εὐθέως τὴν ψυχὴν ἀρδεύει, καὶ μεγάλην τινὰ δύναμιν ἐμποιεῖ. Τοῦτο τὸ αἷμα τὸ Δεσποτικόν, φεύγουσιν μὲν δαίμονες, συντρέχουσιν δὲ ἄγγελοι. Τοῦτο τὸ αἷμα ἐκχυθὲν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐξέπλυνε»[\[28\]](#). Καὶ κατακλείει τὴν ἐνότητα αὐτὴ μετὰ παρακάτω παρηγορητικά, ἐνισχυτικά καὶ θαυμάσια λόγια: «Τοῦτο ἡ σωτηρία τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, τούτῳ λούεται ἡ ψυχὴ, τούτῳ καλλωπίζεται, τούτῳ πυροῦται, τοῦτο πυρὸς λαμπρότερον ἐργάζεται τὸν νοῦν τὸν ἡμέτερον, τοῦτο χρυσοῦ φαιδροτέραν τὴν ψυχὴν ποιεῖ, τοῦτο ἐξεχύθη τὸ αἷμα, καὶ τὸν οὐρανὸν ἐποίησε βατόν»[\[29\]](#).

*

Καταφαίνεται, λοιπόν, ὅτι ὁ σκοπὸς γιὰ τὸν ὁποῖο τελεῖται ἡ Θ. Λειτουργία εἶναι ἡ Θεία Μετάληψη ἢ ἀκριβέστερα ἡ Θεία Κοινωνία. Αὐτὸ διδάσκει ὁ Ἱ. Χρυσόστομος μετὰ τὴν χαρακτηριστικὴ διασάφηση τῶν ὅρων «μετοχή» καὶ «κοινωνία». Συγκεκριμένα γράφει: «Τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας, ὃ εὐλογοῦμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐστὶ; Σφόδρα πιστῶς καὶ φοβερῶς εἶρηκεν. Ὁ γὰρ λέγει, τοῦτό ἐστιν· ὅτι τοῦτο τὸ ἐν τῷ ποτηρίῳ ὄν, ἐκεῖνό ἐστι τὸ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ῥεῦσαν, καὶ ἐκεῖνου μετέχομεν...».

«Ὁ ἄρτος, ὃν κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐστὶ; Διὰ τί μὴ εἶπε, Μετοχή; Ὅτι πλέον τι δηλῶσαι ἠβουλήθη, καὶ πολλὴν ἐνδείξασθαι τὴν συνάφειαν. Οὐ γὰρ τῷ μετέχειν μόνον καὶ μεταλαμβάνειν, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐνοῦσθαι κοινωνοῦμεν. Καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα ἐκεῖνο ἦνῳ τῷ Χριστῷ, οὕτω καὶ ἡμεῖς αὐτῷ διὰ τοῦ ἄρτου τούτου ἐνούμεθα»[\[30\]](#).

Δηλαδή, ὁ πιστὸς ὁ ὁποῖος συμμετέχει εἰς τὸ Μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας «μεταλαμβάνει τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Θεανθρώπου καὶ ἐνσωματοῦται εἰς Αὐτόν. Τὴν πίστιν (δέ) αὐτὴν τῆς Ἐκκλησίας μας ἐκφράζει ἀπολύτως ἡ λέξις

“κοινωνία”, ή οποία χρησιμοποιείται διά τήν όνομασίαν τοῦ μυστηρίου»[31]. Στήν ἴδια όμιλία του ό ιερός πατήρ, τήν ἔννοια αὐτή τῆς «κοινωνίας» ἀπό τόν «ἕνα ἄρτο», τήν τονίζει ἀκόμα περισσότερο συμπληρώνοντας τά ἑξῆς:

«Κοινωνία τοῦ σώματος ἐζήτησε πάλιν ἐγγύτερόν τι εἰπεῖν· διό καί ἐπήγαγεν, Ὅτι εἷς ἄρτος, ἐν σῶμά ἐσμεν οἱ πολλοί. Τί γάρ λέγω κοινωνίαν; Φησὶν· αὐτό ἐσμεν ἐκεῖνο τὸ σῶμα. Τί γάρ ἐστίν ὁ ἄρτος; Σῶμα Χριστοῦ· Τί δὲ γίνονται οἱ μεταλαμβάνοντες; Σῶμα Χριστοῦ· οὐχὶ σώματα πολλά, ἀλλὰ σῶμα ἓν. Καθάπερ γάρ ὁ ἄρτος ἐκ πολλῶν συγκείμενος κόκκων ἥνεται, ὡς μηδαμοῦ φαίνεσθαι τοὺς κόκκους, ἀλλ’ εἶναι μὲν αὐτούς, ἄδηλον δὲ αὐτῶν εἶναι τήν διαφορὰν τῇ συναφείᾳ· οὕτω καὶ ἀλλήλοις καὶ τῷ Χριστῷ συναπτόμεθα. Οὐ γάρ ἐξ ἑτέρου μὲν σώματος σύ, ἐξ ἑτέρου δὲ ἐκεῖνος τρέφεται, ἀλλ’ ἐκ τοῦ αὐτοῦ πάντες»[32].

Θεάρεστη κατάληξη αὐτῆς τῆς «κοινωνίας» μέ τόν Χριστό, εἶναι πλέον ἡ φανέρωση τοῦ συνδέσμου τῆς ἀγάπης μέ τόν Κύριο καί τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Παραγγέλλει ὑπό τύπον ἐρωτήσεως ὁ Ἱ. Χρυσόστομος: «Εἰ δὲ ἐκ τοῦ αὐτοῦ (=ἄρτου) καὶ τὸ αὐτὸ (=ἕνα σῶμα) γινόμεθα πάντες, διὰ τί μὴ καὶ τήν αὐτὴν ἀγάπην ἐπιδεικνύμεθα καὶ γενόμεθα καὶ κατὰ τοῦτο ἔν;»[33]. Καί πολύ χαρακτηριστικά συμβουλεύει: «Δεξάμενοι τὴν ἁμωμον καὶ ἁγίαν θυσίαν καταφιλήσωμεν, τοῖς ὀφθαλμοῖς περιπτυσώμεθα, διαθερμάνωμεν ἑαυτῶν τὴν διάνοιαν, ἵνα μὴ εἰς κρίμα ἢ εἰς κατάκριμα συνερχώμεθα, ἀλλ’ εἰς σωφροσύνην ψυχῆς, εἰς ἀγάπην, εἰς ἀρετὴν, καὶ καταλαγὴν τὴν πρὸς τὸν Θεόν, εἰς εἰρήνην βεβαίαν, καὶ μυρίων ἀγαθῶν ὑπόθεσιν, ἵνα καὶ ἑαυτοὺς ἁγιάσωμεν καὶ τοὺς πλησίον οἰκοδομήσωμεν»[34].

Ἔτσι, ὁ πιστός μετὰ τῇ θείᾳ Λειτουργίᾳ καὶ τῇ συμμετοχῇ του στῇ Θεῇ Κοινωνίᾳ, ὅπως γράφει ὁ π. Alexander Schmemmann, «ἀποστέλλεται στὸν κόσμον ὅχι γιὰ νὰ προσαρμόζεται ἢ γιὰ νὰ ἀρνεῖται, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀντιμετωπίζει δημιουργικά καὶ μέ ὑπερφυσικὴ ἀγάπη τὸν κόσμον πού ἐδημιούργησε ὁ Θεός. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ Ὁρθόδοξος, ὀπλισμένος μέ τῇ δύναμει τῆς πίστεως καὶ καθοδηγούμενος ἀπὸ τὸ φῶς τῆς λατρευτικῆς πείρας, ἄνθρωπος πραγματικὰ λειτουργικὸς, θά προσπαθεῖ, σέ κάθε περίστασι, νὰ ἐπιτελέσει τῇ “λειτουργίᾳ” πού ἀνέλαβε, ὅταν ἀποφάσισε νὰ γίνῃ ἢ δέχθῃκε νὰ παραμείνῃ μέλος τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ»[35].

Προχωρεῖ δὲ ὁ Ἱ. Χρυσόστομος βαθύτερα καὶ χρησιμοποιεῖ καὶ ἄλλες ἐντονότατες, πολὺ ἐκφραστικὲς λέξεις γιὰ νὰ ἀποδώσῃ καὶ ὑπογραμμίσῃ τὸ ὑπερφυσικὸ αὐτὸ γεγονὸς τῆς ἐνώσεώς μας μέ τόν Χριστό κατὰ τῇ Θ. Μετάληψι τοῦ Σώματος καὶ τοῦ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ. Χρησιμοποιεῖ τίς λέξεις: «ἀνάκρασις», «μίξις», «ἔνωσις», καὶ ἀκόμη τά ρήματα: «συμπλέκομαι», «τρώγωμαι», «λεπτύνομαι κατὰ μικρόν», ὅταν τά τελευταῖα σέ όμιλία τά θέτει κατ’ ἀναλογίαν στό στόμα τοῦ Χριστοῦ[36]. Ἐπομένως κατὰ τόν Ἱ. Χρυσόστομο, ἡ ἔνωση μέ τόν Χριστό καὶ ἡ

ένσωμάτωση στό ἅγιο σῶμα Του πραγματοποιεῖται στό μέγα αὐτό Μυστήριον τῆς Θ. Εὐχαριστίας, τῆς Θ. Κοινωνίας τοῦ Σώματος καί τοῦ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ.

*

Συνέπεια τῶν παραπάνω διδαγμάτων εἶναι ἡ ἀνάλογη προετοιμασία γιά τή Θ. Κοινωνία, ὥστε νά μήν προσέλθουμε στό Ποτήριον μέ ἀδιαφορία καί ἀνευλάβεια. Προτρέπει τούς πιστούς ὁ Ἱ. Χρυσόστομος μέ τά παρακάτω λόγια:

«Προσίωνμεν τοίνυν μετὰ θερμότητος αὐτῷ καί πεπυρωμένης ἀγάπης, καί μὴ ὑπομείνωμεν τιμωρίαν. Ὅσῳ γάρ ἂν ὦμεν εὐεργετημένοι μεγάλα, τοσούτῳ μᾶλλον κολαζόμεθα μειζρόνως, ὅταν ἀνάξιοι τῆς εὐεργεσίας φανῶμεν. Τοῦτο τὸ σῶμα καί ἐπὶ φάτνης κείμενον ἠδέσθησαν μάγοι. Καί ἄνδρες ἀσεβεῖς καί βάρβαροι τὴν πατρίδα καί τὴν οἰκίαν ἀφέντες, καί ὁδὸν ἐστείλαντο μακράν, καί ἐλθόντες μετὰ φόβου καί τρόμου πολλοῦ προσεκύνησαν. Μιμησώμεθα τοίνυν καὶ τοὺς βαρβάρους ἡμεῖς οἱ τῶν οὐρανῶν πολῖται. Ἐκεῖνοι μὲν γάρ καί ἐπὶ φάτνης ἰδόντες καί ἐν καλύβῃ, καί οὐδὲν τοιοῦτον ἰδόντες οἷον σὺ νῦν, μετὰ πολλῆς τῆς φρίκης προσήεσαν· σὺ δὲ οὐκ ἐν φάτνῃ ὁρᾷς, ὥσπερ ἐκεῖνοι, ἀλλ' οἶσθα αὐτοῦ καί τὴν δύναμιν, καί τὴν οἰκονομίαν ἅπασαν, καί οὐδὲν ἀγνοεῖς τῶν δι' αὐτοῦ τελεσθέντων, μετὰ ἀκριβείας μυσταγωγηθεὶς ἅπαντα. Διαναστήσωμεν τοίνυν ἑαυτοὺς καί φρίξωμεν, καί πολλῶ τῶν βαρβάρων ἐκείνων πλείονα ἐπιδειξώμεθα τὴν εὐλάβειαν, ἵνα μὴ ἀπλῶς, μηδὲ ὡς ἔτυχε προσελθόντες, πῦρ ἐπὶ τὴν ἑαυτῶν σωρεύσωμεν κεφαλὴν. Ταῦτα δὲ λέγω, (=ὁ Χρυσόστομος) οὐχ ἵνα μὴ προσίωνμεν, ἀλλ' ἵνα μὴ ἀπλῶς πορσίωμεν. Ὡσπερ γάρ τὸ ὡς ἔτυχε προσιέναι, κίνδυνος, οὕτω τὸ μὴ κοινωνεῖν τῶν μυστικῶν δείπνων ἐκείνων, λιμὸς καί θάνατος. Αὕτη γάρ ἡ τράπεζα τῆς ψυχῆς ἡμῶν τὰ νεῦρα, τῆς διανοίας ὁ σύνδεσμος, τῆς παρρησίας ἡ ὑπόθεσις, ἡ ἐλπίς, ἡ σωτηρία, τὸ φῶς, ἡ ζωή»[\[37\]](#).

*

Οἱ τελευταῖες αὐτές φράσεις τοῦ Ἱ. Χρυσοστόμου μᾶς εἰσάγουν στό σημαντικό θέμα τῆς προσελεύσεως καί τῆς συχνότητος στό ἱερό Μυστήριον. Γιά τόν διδάσκαλον τῆς Θ. Εὐχαριστίας, ἡ μή προσέλευση στή Θεία Κοινωνία εἶναι «λιμός καί θάνατος» τῆς ψυχῆς[38] καί ὁ ἴδιος ἐλέγχει αὐστηρότατα ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἐνῶ πηγαίνουν στή Θεία Λειτουργία, ἐν τούτοις δέν προσέρχονται γιά νά κοινωνήσουν Σῶμα καί Αἷμα Χριστοῦ. Λέγει πολύ χαρακτηριστικά: «Εἰπέ μοι, εἴ τις εἰς ἐστίασιν κληθεῖς, τὰς χεῖρας νίψαιτο καί κατακλιθεῖη, καί ἔτοιμος γένοιτο πρὸς τὴν τράπεζαν, εἴτα μὴ μετέχῃ, οὐχ ὑβρίζει τὸν καλέσαντα;»[39]. Συνταυτίζεται δηλαδή στό σημεῖο αὐτό, ὅπως καί ὁ πρό αὐτοῦ ἀκμάσας Μέγας Βασίλειος[40], μέ τὴν κανονικὴ παράδοση[41] τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία θέλει τὴ συχνή συμμετοχὴ στὰ ἄχραντα μυστήρια.

Βέβαια ὁ Ἱ. Χρυσόστομος, ὅπως ἤδη σημειώσαμε, ρίχνει τό βάρος στήν ἀνάλογη καί σωστὴ προετοιμασία γιά τὴ Θεία Κοινωνία καί αὕτῃ ἡ προετοιμασία ἔχει ὡς κέντρο τῆς, τὴν καθαρότητα τῆς καρδίας, τὸν «ἄληπτο βίον», δηλαδή τὸν λιγότερο εὐπρόσβλητο ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Γράφει:

«Πολλοὶ τῆς θυσίας ταύτης ἅπαξ μεταλαμβάνουσι τοῦ παντὸς ἐνιαυτοῦ, ἄλλοι δὲ δῖς, ἄλλοι δὲ πολλάκις. Πρὸς οὖν ἅπαντας ἡμῖν ὁ λόγος ἐστίν, οὐ πρὸς τοὺς ἐνταῦθα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ καθεζομένους· ἐκεῖνοι γὰρ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μετέχουσι, πολλάκις δὲ καὶ διὰ δύο ἐτῶν. Τί οὖν; τίνας ἀποδεξόμεθα; Τοὺς ἅπαξ; Τοὺς πολλάκις; Τοὺς ὀλιγάκις; Οὔτε τοὺς ἅπαξ, οὔτε τοὺς πολλάκις, οὔτε τοὺς ὀλιγάκις, ἀλλὰ τοὺς μετὰ καθαροῦ συνειδότος, τοὺς μετὰ καθαρᾶς καρδίας, τοὺς μετὰ βίου ἀλήπτου. Οἱ τοιοῦτοι ἀεὶ προσίτωσαν· οἱ δὲ μὴ τοιοῦτοι, μηδὲ ἅπαξ. Τί δῆποτε; Ὅτι κρῖμα ἑαυτοῖς λαμβάνουσι, καὶ κατάκριμα καὶ κόλασιν καὶ τιμωρίαν»[42]. Καί σ' ἄλλο σημεῖο λέγει:

«Πολλοὺς ὁρῶ τοὺς σώματος τοῦ Χριστοῦ μετέχοντας ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε, καὶ συνήθειᾳ μᾶλλον καὶ νόμῳ, ἢ λογισμῷ καὶ διανοίᾳ. Ἄν ἐπιστῇ, φησὶν, ὁ τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς καιρὸς, οἷος ἐὰν ᾖ τις, μετέχει τῶν μυστηρίων, ἂν ἐπιστῇ, ἢ τῶν Ἐπιφανίων Ἡμέρα. Καίτοι καιρὸς οὐ τοῦτο προσόδου· οὐ γὰρ Ἐπιφάνια, οὐδὲ Τεσσαρακοστὴ ποιεῖ ἀξιόους τοῦ προσιέναι, ἀλλὰ ψυχῆς εἰλικρίνεια καὶ καθαρότης. Μετὰ ταύτης ἀεὶ πρόσιθι, χωρὶς ταύτης μηδέποτε»[43].

Ἄξιος δὲ ἰδιαίτερης προσοχῆς εἶναι καὶ οἱ παρακάτω συμβουλές τοῦ ἱεροῦ πατρός γιά τὴν προσέλευση στή Θ. Κοινωνία.

«Μέλλοντες προσιέναι τῇ φρικτῇ καὶ θεῇ ταύτῃ τραπέζῃ καὶ ἱερᾷ μυσταγωγίᾳ, μετὰ φόβου καὶ τρόμου τοῦτο ποιεῖτε, μετὰ καθαροῦ συνειδότος, μετὰ νηστείας καὶ προσευχῆς, μὴ θορυβοῦντες, μηδὲ λακτίζοντες, μηδὲ ὠθοῦντες τοὺς πλησίον·

έσχάτης γὰρ τοῦτο παρανοίας καὶ καταφρονήσεως οὐ τῆς τυχούσης. Διὸ καὶ πολλὴν ἐπάγει τοῖς ταῦτα ποιοῦσι τὴν κόλασιν καὶ τὴν τιμωρίαν»[\[44\]](#). Καὶ κατακλείει τὸ σπουδαῖο καὶ ἀναγκαῖο αὐτό κεφάλαιο γράφοντας:

«Ἐννόησον, ὦ ἄνθρωπε, ποίας μέλλεις ἄπτεσθαι θυσίας, ποία προσέρχεσθαι τραπέζῃ· ἐνθυμήθητι καὶ ὅτι γῆ ὦν καὶ σποδός, αἷμα καὶ σῶμα Χριστοῦ μεταλαμβάνεις... Φάρμακόν ἐστι σωτήριον τῶν ἡμετέρων τραυμάτων τὸ προκείμενον, πλοῦτος ἐστίν, ἀνελλιπής, βασιλείας οὐρανῶν πρόξενος... Φρίξωμεν τοίνυν προσιόντες, εὐχαριστήσωμεν, προσπέσωμεν ἐξομολογούμενοι τὰ πταίσματα ἡμῶν, δακρύσωμεν τὰ οἰκεῖα πενθοῦντες κακά· ἐκτενεῖς εὐχὰς ἀποδῶμεν τῷ Θεῷ· καὶ οὕτω διακαθάραντες ἑαυτοὺς ἡρέμα καὶ μετὰ προσηκούσης εὐταξίας, ὡς τῷ βασιλεῖ προσιόντες τῶν οὐρανῶν, οὕτω προσέλθωμεν»[\[45\]](#).

Ἐδῶ, λοιπόν, εἶναι τὸ λίαν χαρακτηριστικό γιὰ τὴν Θ. Μετάληψη. Εἶναι «φάρμακον σωτήριον», τὸ «φάρμακον ἀθανασίας» καὶ κατὰ τὸν θεοφόρον Ἰγνάτιον τοῦ 2ου αἱ.

*

Τίς ὑπέροχος καὶ θεολογικότατες αὐτές ἐπισημάνσεις τοῦ Ἱ. Χρυσοστόμου ὀφείλουμε καὶ σήμερα νὰ προσέξουμε μέ τὰ ποικίλα σχόλια πού γράφονται καὶ ἀκούγονται ἐν μέσω τῆς πανδημίας τοῦ κορωνοϊοῦ.

Ἄλλωστε ἡ Θ. Λειτουργία δέν εἶναι μία νεκρή ὑπόθεση στὴν Ἐκκλησία, ἀλλὰ τὸ «παντοτινὸ ζωντανὸ ὄχημα τῆς διδασκαλίας της»[\[46\]](#) εἶναι «ἡ ἀποκάλυψη τῆς καινῆς κτίσεως... ἡ λειτουργία τῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ πού ἱερουργεῖται πάνω στὴν Ἁγία Τράπεζα (καί) ἀποτελεῖ τὴν καρδιά τῆς ζωῆς καὶ τῆς αὐτοσυνειδησίας μας (πού) θερμαίνει καὶ συγκροτεῖ τὴ ζωὴ μας συνέχει τὸ πρόσωπο τοῦ καθ' ἑνός καὶ τὴ λειτουργικὴ μας κοινότητα»[\[47\]](#).

Δέν μένει, παρά νὰ τονίσουμε, ὅτι τὸ χρυσὸ στόμα τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Doctor Eucharistiae, ὁ ἱερός Χρυσόστομος, δέν σίγησε. Συνεχίζει νὰ διδάσκει, νὰ κηρύττει, νὰ συμβουλεύει καὶ σήμερα. Γιά ἓνα γνήσιο εὐχαριστιακὸ ἦθος, γιά μιά συνεχή ἀποκάλυψη τῆς Θείας Λειτουργίας καὶ τῆς Θείας Κοινωνίας.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ:

[1] Μπαλάνου Δημ., Οἱ Πατέρες καὶ συγγραφεῖς τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1961, σ. 100.

[2] Χρήστου Παν., Ἑκκλησιαστική Γραμματολογία, Πατέρες καί θεολόγοι τοῦ Χριστιανισμοῦ, τόμ. Α΄, Θεσσαλονίκη 1971, σ. 209.

[3] Vita S. Ioannis Chrysostomi, PG 47, 263.

[4] Παπαδοπούλου Στυλ.: Ἅγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος, ἱεροκήρυκας καί Ἑρμηνευτής τοῦ «κεκρυμμένου» βάθους τῆς Γραφῆς, ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περ. «Θεολογία» (τόμ. ΞΗ΄(1997), τεῦχος Α΄-Β΄, σελ. 134-170), Ἀθῆναι 1997, σ. 41.

[5] Ματθ. 26, 26-28.

[6] Λουκ. 22, 19.

[7] Ἰω. 6, 53-54.

[8] Ἰω. 6, 51.

[9] Ἀλεξίου Ἰω., (ἀρχιμ.), Ὁ φλογερός μαχητής, Ἀθῆναι 1995, σ. 228-229.

[10] Ἰω. Χρυσοστόμου, Εἰς τό ρητόν τό λέγον, Ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; PG 56, 423.

[11] Ἰω. Χρυσοστόμου, Εἰς Α΄ Κορ., ὁμιλ. ΚΔ΄, PG 61, 205.

[12] Ὅπ. παρ.

[13] Ἰω. Χρυσοστόμου, Εἰς Ἑβρ. ὁμιλία ΙΖ΄, PG 63, 131.

[14] Μαστρογιαννοπούλου Ἡλ. (ἀρχιμ.), Φάρμακον ἀθανασίας, Ἀθῆναι 1974 σ. 26.

[15] Πρβλ. Γιέβτιτς Ἀθ. (ἱερομονάχου), Ἡ Ἑκκλησιολογία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου κατά τόν Ἱερόν Χρυσόστομον (διδ. Διατριβή), Ἀθῆναι 1967, σ. 124-125.

[16] Διονυσίου Μητροπολίτου Σερβίων καί Κοζάνης, Ἡ θεία Λειτουργία, Ἀθῆναι 1996, σ. 35 ἐπ.

[17] Ἰω. Χρυσοστόμου, Εἰς Α΄ Κορ., ὁμιλία ΚΔ΄, PG 61, 203-204.

[18] Ὅπ. παρ.

[19] Γιέβτιτς Ἀθ. ὅπ. παρ. σ. 138.

[20] Ἰω. Χρυσοστόμου, Εἰς Β΄ Θεσσαλ., ὁμιλία Δ΄, PG 62, 492.

[21] Ἰω. Χρυσοστόμου, Εἰς Α΄ Κορ., ὁμιλία ΚΖ΄, PG 61, 231.

[22] Ἰω. Χρυσοστόμου, Εἰς Ἰωάν., ὁμιλία ΜΣΤ΄, PG 59, 260.

[23] Ὅπ. παρ.

[24] Ἰω. Χρυσοστόμου, Εἰς Ἐφεσ., ὁμιλία Γ΄, PG 62, 27.

[25] Μεταλληνοῦ Γεωργ., (Πρωτοπρ.), Ἡ θεολογικὴ μαρτυρία τῆς ἐκκλησιαστικῆς λατρείας, Ἀθήνα 1995, σ. 263.

[26] Γιέβτιτς Ἀθ., ὅπ. παρ. σ. 126.

[27] Staniloäe Dim., Γιά ἓνα ὀρθόδοξο οἰκουμενισμό (Εὐχαριστία-Πίστη-Ἐκκλησία), Πειραιεύς 1976, σ. 29.

[28] Ἰω. Χρυσοστόμου, Εἰς Ἰωάν., ὁμιλία ΜΣΤ΄, PG 59, 261.

[29] Ὅπ. παρ.

[30] Ἰω. Χρυσοστόμου, Εἰς Α΄ Κορ. ὁμιλία ΚΔ΄, PG 61, 200.

[31] Γρηγορίου ἱερομονάχου, Ἡ λειτουργία τῆς Εὐχαριστίας τοῦ Θεοῦ, Ἀθῆναι 1971, σ. 99.

[32] Ἰω. Χρυσοστόμου, Εἰς Α΄ Κορ. ὁμιλία ΚΔ΄, PG 61, 199-200.

[33] Ὅπ. παρ.

[34] Ἰω. Χρυσοστόμου, Εἰς τὴν γενέθλιον ἡμέραν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, Λόγος Α΄, PG 49, 361-362.

[35] Schmemmann Alex., Σύγχρονος κόσμος καὶ ἐκκλησιαστικὴ λατρεία, ,περ. «Σύνορο», ἀρ. 37, (Ἰανουάριος 1966), σ. 11.

[36] Ἰω. Χρυσοστόμου, Εἰς Α΄ Τιμ. ὁμιλία ΙΕ΄, PG 62, 586.

[37] Ἰω. Χρυσοστόμου, Εἰς Α΄ Κορ. ὁμιλία ΚΔ΄, PG 61, 204-205.

[38] Ὅπ. παρ.

[39] Ἰω. Χρυσοστόμου, Εἰς Ἐφεσ. ὁμιλία Γ΄, PG 62, 29.

[40] Μεγ. Βασιλείου, Πρός Καισαρίαν πατρικίαν Ἐπιστολή XCIII (39η), PG 32, 484-485.

[41] Βλ. τούς κανόνες: Η' καί Θ' Ἀποστ., Β' Ἀντιοχ., Ξς' Πενθ. καί Γ' Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας.

[42] Ἰω. Χρυσοστόμου, Εἰς Ἑβρ. ὁμιλία ΙΖ', PG 63, 131-132.

[43] Ἰω. Χρυσοστόμου, Εἰς Ἐφεσ. ὁμιλία Γ', PG 62, 28.

[44] Ἰω. Χρυσοστόμου, Εἰς τὴν γενέθλιον ἡμέραν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, Λόγος Α', PG 49, 360-361.

[45] Ὅπ. παρ.

[46] Andronikof Const., Des mystères sacramentals, (Supplement au SOP no 198, Mai 1995) σ. 4.

[47] Βασιλείου (Ἀρχιμ.), Εἰσοδικόν, Ἁγ. Ὅρος 1987, σ. 99 καί 102.